

Ceļš uz Baltijas mencu populācijas atjaunošanu

Baltijas menca ir apdraudēta. Pēc ievērojama samazinājuma pēdējos divdesmit gados divas galvenās populācijas (Baltijas jūras austrumu un rietumu daļas menca) ir kritiskā stāvoklī, un tuvākajā laikā uzlabojumi nav gaidāmi. Tādēļ pēdējos trīs gadus Starptautiskā Jūras pētniecības padome (ICES) ir ieteikusi noteikt nulles zvejas kvotu Baltijas jūras austrumu daļas mencu populācijai. Baltijas jūras rietumu daļas mencu trajektorija ir līdzīgā situācijā. Pēdējā mēģinājumā 2021. gada decembrī apturēt mazināšanos tika aizliegta abu mencu populāciju specializētā zveja un panākta vienošanās par ierobežotu piezvejas kvotu, taču maz ticams, ka tas atjaunos populāciju.

Jauns zinātniskais pētījums, ko ir publicējis Fisheries Secretariat, atklāj, ka Baltijas jūras mencu populācijas sabrukums nebija pēkšņš notikums, bet gan nepārtraukts process, ko veicināja pārzveja un vides degradācija. Tas notiek planētai svarīgā laikā, kad mūsu jūrām ir jābūt izcilā stāvoklī un izturīgākām pret apdraudējumu, ko rada klimata pārmaiņas.

Ziņojums “The Decline of Cod in the Baltic Sea”

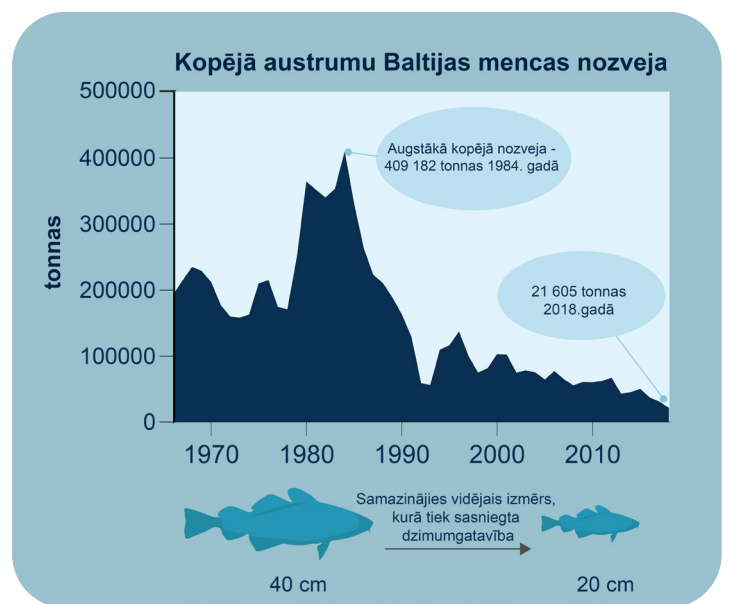
Ziņojuma mērķis ir apkopot esošās zināšanas un pētījumus saistībā ar Baltijas mencu. Pamatojoties uz zinātniskās literatūras kopsavilkumu gan par akadēmiskiem pētījumiem, gan citu literatūru, ziņojumā ir sniegts pārskats par mencu stāvokli Baltijas jūrā mūsdienās, tostarp:

- esošajām īpašībām un izmaiņām, kas ir notikušas ar Baltijas mencu;
- faktoriem/problēmām, kas ir uzskatāmas par izmaiņu veicinātājiem;
- ieteiktajiem pasākumiem, kas varētu novērst šīs problēmas.

Ziņojumā ir aprakstīta arī Eiropas Savienības zvejniecības pārvaldība Baltijas jūrā un sniegti ieteikumi, kas pamatojas gan uz pašreizējo ekosistēmas stāvokli, gan uz spēkā esošo tiesisko regulējumu.

Mencu bioloģija un stresa faktori

Atlantijas menca (*Gadus morhua*) ir plēsīga zivs, kurai ir nozīmīga loma Baltijas jūras ekosistēmā. Abas mencu populācijas Baltijas jūrā ir pielāgojušās sarežģītajiem apstākļiem - zemai sāļuma koncentrācijai un zemai, bet mainīgai skābekļa koncentrācijai ūdenī, kas raksturo šo jūru. Tomēr pēdējās desmitgadēs abas populācijas ir dramatiski sarukušas un tagad cieš sliktas veselības, mazāka izmēra zivju izplatības ar atsevišķām lielizmēra zivīm un zemas auglības dēļ.

Daudzus gadsimtus menca ir bijusi būtisks pārtikas avots Baltijas reģiona iedzīvotājiem. Nesenākā pagātnē šī popularitāte balstīja ienesīgu nozari, un 20. gadsimta 80. gados zvejas apjoms pārsniedza mencu reproduktīvās spējas populācijas atjaunošanai, veicinot pakāpenisku sabrukumu. Tas izraisīja noteikumu maiņu, un kādreizējā mencu zveja ar ierobežotu plekstveidīgo piezveju tagad ir kļuvusi par zvejniecību, kas ir mērķēta uz plekstveidīgajām zivīm un mencas ir tikai piezveja.

Gadu desmitiem ilgušais lielais zvejas apjoms neapšaubāmi ir viens no galvenajiem mencu samazināšanās iemesliem Baltijas jūrā, taču sava loma ir bijusi arī daudziem citiem antropogēnajiem vides faktoriem. Eitrofikācija un ķīmiskais piesārņojums ir mainījis jūras vidi, radot plašas zonas ar zemu skābekļa līmeni un mirušās zonas, kurās jebkāda dzīvu radību pastāvēšana praktiski nav iespējama.

Papildus specializētai mencu zvejai arī citām zvejniecības praksēm ir bijusi liela ietekme. Piemēram, liela apjoma mazo zivju, piemēram, brētliņu un mazo siļķu, zveja, kas nodrošina mencām būtisku barību, izraisa badu. Turklāt mencu piezveja dažādās attīstības stadijās dziļūdens zivju zvejniecībā iznīcina populāciju jaunās un pieaugušās zivis.

Klimata pārmaiņas

Klimata pārmaiņas veicina jūras temperatūras paaugstināšanos, ietekmējot okeāna un tajā mītošo sugu izturību. Tā kā Baltijas jūra ir sekls jūras baseins, ko gandrīz pilnībā norobežo zeme, klimata pārmaiņu ietekme, visticamāk, būs smaga. Mencu barošanās paradumi, vairošanās un nārstošanas laiki ir tieši saistīti ar temperatūru. Pamatā klimata pārmaiņu ietekme rada papildu slogu Baltijas mencu populācijām, tāpēc ir vēl svarīgāk jebkādā veidā ierobežot tiešo cilvēka ietekmi uz sugām.

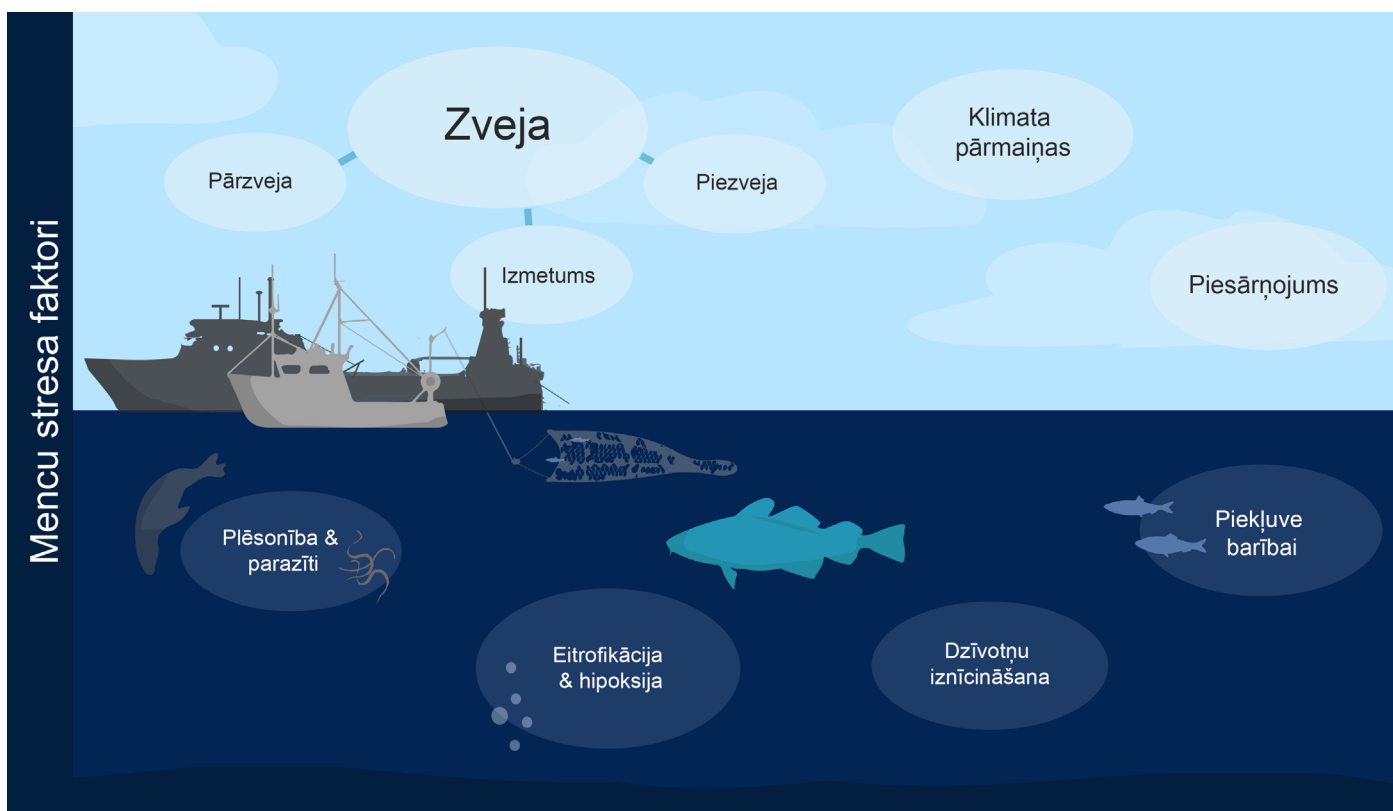
Zivsaimniecības pārvaldība Baltijas jūrā

Neņemot vērā skaidros pierādījumus par Baltijas mencu kritisko stāvokli, Baltijas ES dalībvalstis kopš 2013. gada katru gadu ir noteikušas tādas zvejas ierobežojumus, kas pārsniedz zinātnieku ieteiktos ilgtspējas līmeņus.

2019. gada jūlijā nenovēršamais Baltijas jūras austrumu daļas mencu sabrukums mudināja Eiropas Komisiju izsludināt ārkārtas pasākumus, lai glābtu šos krājumus. Tādējādi nekavējoties tika aizliegta visu veidu specializēta komerciāla mencu zveja lielākajā daļā Baltijas jūras. Tomēr, neņemot vērā drastisko soli un pretēji zinātnieku ieteikumiem, 2020. gadā mencu zveju atkal atļāva. Togad tika atļauts izkraut 2000 tonnu Baltijas jūras austrumu daļas mencu, ja tās tika klasificētas kā "piezveja"; tas izraisīja turpmāku populācijas mazināšanos. 2021. gada oktobrī tika pieņemts lēmums, lai aizliegtu visu veidu specializēto (gan Baltijas jūras austrumu, gan rietumu daļas krājumu) mencu zveju un ievērojami mazinātu pieļaujamo mencu piezvejas apjomu.

Tomēr jaunie ierobežojumi novērš tikai daļu problēmas. Jo lielākā daļa mencu pašlaik ir piezveja dziļūdens zivju zvejā – zvejniecībā galvenokārt ar traļiem, kas visu gadu zvejo dažādas sugas. Lai pārvaldītu visu sugu ilgtspēju, zvejniecību vajadzētu ierobežot, pamatojoties uz mazaizsargāto sugu vajadzībām, un attiecīgi apturēt, tiklīdz to populācijas ir samazinājušās, pat ja tas nozīmē, ka citu krājumu "pieejamās" kvotas netiek izmantotas.

Kopš 2015. gada pastāv ES politika (izkraušanas pienākums), kas padara nelikumīgu mencu izkraušanu, ja tiek pārsniegta kvota. Tomēr efektīvu kontroles mehānismu trūkums nozīmē, ka nevajadzīgās mencas beigtas turpina mest atpakaļ jūrā. Tas nepalīdz atjaunot populācijas un būtiski apgrūtina zinātnieku spējas uzraudzīt krājumus, jo nelikumīgi izmetumi netiek atspoguļoti nozvejas un izkraušanas datos, ko tie izmanto savos aprēķinos.

Ieteiktā rīcība

Lai atjaunotu mencas Baltijas jūrā, ir jāievieš uz ekosistēmu balstīta pieeja, kas izprot sugu mijiedarbību barības tīklos, būtiskos biotopus visos mencu dzīves posmos un plēsīgo zivju nozīmi veselīgā ekosistēmā. Visos pārvaldības līmeņos ir jāveic konkrētas darbības saistībā ar zemas ietekmes zvejniecību Baltijas jūrā, aizsargājot būtiskos biotopus, kā arī apkarojot piesārņojumu un eutrofikāciju.

Ierosinām šādas darbības, lai atjaunotu mencas Baltijas jūrā.

Uz ekosistēmu balstītas pieejas ieviešana zvejniecības pārvaldībā

1. Ieviest vairāku sugu pārvaldību dziļūdens zivju sugu zvejniecībā

Mūsdienās lielāko daļu mencu nozveju kā piezveju dziļūdens zivju un citu zivju sugu zvejā. Individuālu zvejas ierobežojumu noteikšana katram krājumam - tā dēvētā kopējā pieļaujamā nozveja (KPN) - neatspoguļo reālo zvejniecības situāciju, jo vienas sugas nozveja rezultējas citu sugu piezvejā. Vispirms Baltijas jūras reģiona dalībvalstīm un Eiropas Komisijai ir jāpieprasa, lai ICES sniegtu reālus ieteikumus par vairāku sugu zvejas iespējām.

2. Noteikt atbilstošu piesardzības rezervi zvejas kvotām/nozvejas ierobežojumiem

Vairāku antropogēno stresa faktoru kombinācija padara zivju krājumus Baltijas jūrā neaizsargātākus pret pārmērīgu izmantošanu un rada mazāku iespējamību, ka tie atjaunosies. Šie faktori būtu jāņem vērā, izvērtējot zvejas ierobežojumus. Eiropas Komisijas priekšlikumos par KPN ir jāiekļauj pietiekami liela rezerve, lai ievērotu piesardzību un kopējās zivsaimniecības politikas (KZP) mērķus. Ierosinām Eiropas Komisijai veikt īpašu pieprasījumu ICES, lai aprēķinātu, cik liela rezerve ir jānosaka.

3. Noteikt rūpnieciskās zvejas ierobežojumus, pamatojoties uz piesardzīgu pieeju un uz ekosistēmu balstītu pieeju zivsaimniecības pārvaldībā

Barības zivis, piemēram, brētliņas un mazās siļķes, ir būtisks barības avots plēsīgām zivīm, zīdītājiem un jūras putniem. Lielizmēra pelaģiskās zvejas traleri nozvejo arī šīs populācijas, un izkraušanas gadījumā tās galvenokārt izmanto zivju barības ražošanā, lai barotu citas akvakultūras vai dzīvo krājumu zivis. Nosakot nozvejas limitus šīm tā dēvētajām rūpnieciskajām zivsaimniecībām, būtu jāņem vērā zivju kā citu sugu barības nozīme, kā arī krājumu un to plēsēju telpiskā izplatība.

Padarīt zivsaimniecību ilgtspējīgu

1. Par prioritāti noteikt zemas ietekmes zvejniecību

Pašreizējā pārvaldības sistēmā un zvejas limitu/ nozvejas kvotu noteikšanā zvejniecības ietekme uz ekosistēmām vai piezveja netiek pietiekami ņemta vērā. Sistēma, kurā priekšroka tiek dota zemas ietekmes zvejai, nodrošinot prioritāru piekļuvi zvejas iespējām kuģiem, kas nodara vismazāko kaitējumu vai zvejo ilgtspējīgā veidā, sniegtu pienesumu gan zvejniecības nozarei, gan ekosistēmai. Šāds princips jau ir noteikts Kopējās zivsaimniecības politikas (KZP) 17. pantā; Dalībvalstīm būtu jāievieš šis princips, nosakot zvejas iespējas kuģiem ar vismazāko mencu piezvejas līmeni. Mūsu analīze parāda, ka šī politika joprojām nav pilnībā ieviesta, neņemot vērā, ka regula par KZP tika pieņemta jau 2013. gadā. Svarīgi, lai Baltijas dalībvalstis šo pienākumu vairāk izmantotu visu Baltijas jūras zivju populāciju labā.

2. Ieviest zvejniecībā obligāto attālināto elektronisko uzraudzību

Ilgspējīga pārvaldība ir iespējama tikai tad, ja nozvejas dati ir uzticami un pastāv atbilstošs kontroles un izpildes līmenis. Attālās elektroniskās novērošanas (Remote Electronic Monitoring, REM) sistēma ir izmaksu ziņā efektīvs veids, kā atrisināt visu iepriekšminēto. Jo īpaši, ņemot vērā dokumentēto, nepārtraukto nelikumīgo nevēlamo mencu izmešanu, ir pienācis laiks to prioritārā kārtā noteikt par obligātu visās zivsaimniecībās attiecībā uz mencu populācijām Baltijas jūrā.

3) Obligāti selektivitātes pasākumi, lai mazinātu piezveju

Pēdējos gados ir gūti panākumi alternatīvu zvejas rīku izstrādē, kas nepieļautu mencu piezveju, taču zvejniecības nozarē pašlaik tiek izmantoti tikai daži no šiem uzlabojumiem. Labāko pieejamo selektīvo rīku obligāta izmantošana zvejniecībā ar mencu piezveju varētu būt efektīva, lai mazinātu/minimizētu mencu mirstību.

Uzlabot vides aizsardzību

1) Ieviest HELCOM Baltijas jūras rīcības plānu

Baltijas jūras vide ir graužoša stāvoklī vairāku iemeslu dēļ, galvenokārt eitrofikācijas un hipoksijas dēļ, ko izraisa lauksaimniecības noteces un cilvēka radītie piesārņotāji. Šīs plaša mēroga problēmas ir ieteicams risināt, saskaņojot rīcību starp visām Baltijas jūras reģiona valstīm. Baltijas jūras vides aizsardzības komisija, kas ir pazīstama arī kā Helsinku komisija (HELCOM), nodrošina nostādnes šādai reģionālajai koordinācijai, un kopīgas darbības tiek saskaņotas un īstenotas atbilstoši Baltijas jūras Rīcības plānam (BSAP), kas tika atjaunināts 2021. gadā. HELCOM BSAP ieviešana būtiski uzlabos Baltijas jūras stāvokli.

2) Aktīvi strādāt, lai atjaunotu bojātās ekosistēmas un mazinātu grunts tralēšanu

Jau vairākus gadu desmitus cilvēki ir ievērojami bojājuši būtiskos biotopus Baltijas jūrā. Grunts tralēšana ir viena no viskaitīgākajām darbībām, kas joprojām ir atļauta, – pat aizsargātās zonās. Jaunais ES atjaunošanas regulējums nodrošinās iespēju slēgt saistošas vienošanās par ekosistēmas atjaunošanu. Šādi centieni būtu jāapvieno ar vispostošāko zvejas rīku aizliegšanu Baltijas jūrā taisnīgā un progresīvā veidā.

3) Apvienot zvejniecību un vidi tiesību aktos, politikā un īstenošanas procesā

Lai gan vairākos ES tiesību aktos un direktīvās pastāv cieša saikne starp zvejniecības un vides tiesību aktiem, ir tikai daži piemēri, kad dalībvalstis tos faktiski apvieno arī savā valsts pārvaldībā. Tomēr, tā kā dalībvalstīm ir juridisks pienākums ievērot ES tiesību aktus, aizkavēt un izvairīties no zvejniecības pārvaldības īstenošanas valsts līmenī, pamatojoties uz ekosistēmu balstītā pieejā, vairs nav iespējams. Šim nolūkam ir nepieciešama pilnīga zvejniecības un vides politikas integrācija valstiskā līmenī, kā arī starpvaldību organizācijās, piemēram, HELCOM un Baltfish.

Mencai ir būtiska loma Baltijas jūras ekosistēmā un tā ir svarīga Baltijas jūras atjaunošanā. Lai gan pašreizējais Baltijas mencas stāvoklis ir vēsturiski sliktākais, atjaunošanās ir iespējama, ja tiks veiktas darbības, lai nepieļautu pasliktināšanos. Baltijas valstu, Eiropas Komisijas un visu ieinteresēto personu pienākums ir atbalstīt šos centienus un nodrošināt mencu atgriešanos.

Lejupielādējiet pilnu ziņojumu šeit:
www.fishsec.org/returnofthecod/

Ziņojumu sagatavoja Fisheries Secretariat projekta *Return of the Cod* ietvaros. Projekta mērķis ir izveidot vidi, kurā Baltijas jūras mencu populācijas var atjaunoties. Projekta partneris Latvijā ir Pasaules Dabas Fonds (World Wide Fund for Nature (WWF) asociētais partneris Latvijā).

Fisheries Secretariat (FishSec) ir neatkarīga nevalstiskā organizācija, kuras mērķis ir aizsargāt un atjaunot jūras ekosistēmas, liekot uzsvāru uz zivsaimniecību.

Pasaules Dabas Fonda misija ir veidot nākotni, kurā cilvēki un daba dzīvo harmonijā. Mūsu mērķis ir dabas aizsardzība, lai saglabātu ģenētisko, sugu un ekosistēmu daudzveidību; nodrošinātu atjaunojamo dabas resursu nenoplicinošu izmantošanu tagad un nākotnē; palīdzētu samazināt piesārņojumu un dabas resursu un enerģijas izšķērdīgu patēriņu.

